

Hargitai Péter

A Senki Földje, 1956

“Ha Sztálin-gyertyák világítják meg az eget, a földre kell hasalnod,” mondta az apám. “Hasalj le! Élet-halál kérdés.” Apám és én egy idegenekkel teliszűfolt teherautóban utaztunk az osztrák határ felé. Ám a teherautó csak egy darabig vihett minket. Fagyos, mocsaras területen kellett gyalog továbbmennünk jó pár kilométeren keresztül. Ez volt a senki földje.

“Mindnyájan a földre bukunk,” hunyorított apám a sötét arcokra, “ mint a mondókában. Kicsi a rakást játszunk.” Viccnek szánta, de senki sem nevetett.

Összevontam a szemöldökömet. Túl öreg voltam már a gyermekmondókákhoz, majdnem kilenc éves. És elég öreg ahhoz is, hogy tudjam, többé nem mehetünk haza, mert az oroszok leverték a forradalmat. És ha nem teszem azt, amit az apám mond, lelőhetnek minket. Orosz katonák cirkáltak a határ mentén. Apám fekete cipőkrémmel kente be az arcomat, az orromat, államát, fületemet, a fülem mögött, mindenütt, a szemem környékét kivéve. Alig láttam valamit a ponyvával fedett teherautó sötétjében. Apám arca is csak egy sötét folt volt. Szalmaszálak ragadtak ütött-kopott kabátjához. Szokatlan volt teherautón utazni, főleg ilyen hosszan, ilyen nyaktörő sebességgel, ezekben a kései órákban, túl azon az időn, amikor már aludni szoktam. Nem akartam “Kicsi a rakás”-t játszani. Egyáltalán nem akartam fekete cipőkrémet az arcomra, semmiféle harci festést. És hogy tudna Sztálin “atyánk és felszabadítónk” gyertyát gyújtani az égen? Hisz halott. A forradalom alatt még a szobrát is ledöntötték. Tudtam, hisz ott voltam az anyámmal.

Apám látta, hogy sírni fogok vagy rosszul leszek, úgyhogy azt mondta: “Ne félj a Sztálin-gyertyáktól. Nem azt jelenti, hogy a szelleme kísért az égben. Ez csak egy világítórakéta beceneve. Ez minden.”

Mondtam neki, hogy hiányzik az anyám.

“Tudom, fiam. Nekem is hiányzik.”

Az anyám velem volt, amikor elkezdődött a tüntetés a Petőfi téren 1956. október 23-án. Emlékszem, hogy szorította a kezem, mikor egy férfi az emelvényen szavalta a “Talpra, magyar”-t.

Talpra, magyar! Hí a haza!

Itt az idő! Most vagy soha!

Rabok leszünk vagy szabadok?!

A tömegben a Sztálin-szobornál

“SZABADOK” dörögte a tömeg. Ezek öntötték el a teret, a kezekben zászlók, a diákok a közeli egyetemről karöltve, gyári munkások világos munkaruhában és barettsapkában. Anyám megengedte, hogy felmásszak egy lámpaoszlopra, így egész jól láttam. Mindenütt emberek álltak. Magyar zászlók lobogtak a szélben, sok közülük lyukkal a közepén, ott, ahol azelőtt a vörös csillag volt. És a skandálás: “Ruszkik haza! Ruszkik haza!” Egy piros zászló égett, az emberek ujjongtak a felszálló füst láttán. Híre ment, hogy egy másik tüntetés lesz a Hősök terén, és a tüntetők megpróbálják ledönteni Sztálin szobrát.

Menedék a templomban

Anyám és én földalattal igyekeztünk a térre, és minden állomáson százak és százak csatlakoztak hozzánk, hullámokban érkeztek a túlszűfolt kocsikba. Soha még ilyen nem láttam. Valaki azt mondta, hogy másnap biztosan nem fognak kérni semmilyen házi feladatot. Se a rákövetkező reggelen. Nem sokkal később a tömeg felfelé hömpölygött a lépcsőkön a sötétedő kinti világba.

A Hősök terén vadul morajlott a tömeg. Teherautók fényszórói pásztázták a teret, végül megállapodtak Sztálin órási bronzterdein. A fémtérdek mint forgópántok nyikorogtak, aztán megcsuklottak, az acélszegélyes hurok remegett a szobor nyaka körül. A teherautó motorja felbőgött. Valami kilazult. Sztálin volt az. A lábai. Kijöttek a térdei alatt, és csak egy pár üres csizma maradt a márványtalapzaton. A teherautó húzta a nagy melákot az utcakövön, szikraeső hullt, ahogy az atya és felszabadító neki-nekilődült a trolivezetékeknek a nevét viselő úton. Egy nő kiköpött. Kiabálás. Visítás. Lábak csoszogtak valahol a tömegben. Egy hang nem messze tőlünk azt mondta, hogy a rettegett titkosrendőrség emberei fegyvereket rejtettek el a városi csatornarendszerbe. "Öntsük ki őket!" kiabálta a tömeg. "Öntsük ki a patkányokat!"

Az anyám megrántotta a karomat. Engem maga mellett vonszolva furakodott át a lökdösődő tömegen. A földalatti lejárata felé tartottunk. Ott azonban olyan sok ember volt, hogy lehetetlen volt metróval megtenni visszafelé az utat. Gyalog kellett hát mennünk. Idegen arcok tűntek fel minden irányból, és eltévedtünk valamerre. Aztán a távolból lövöldözés hangját hallottuk. A tömeg kezdett megvadulni. A levegőben benzinbűz terjengett. "Öntsük ki a patkányokat!"- hangzott sokfelől. Hirtelen pánik tört ki.

Anyám éppen jókor bukkant a templomra. Átrohantunk egy sikátoron, hogy a nagy, sötét katedrálishoz jusunk. A nehéz ajtók nyikorogva tárultak ki. Épp csak elég fény jutott be a festett üvegablakokon, hogy lássuk az oltár felett elhelyezett fémmadarat. A szárnyai mint a kelő nap sugározták a fényes sugarakat. Az anyám Szűz Mária szobrához vitt. Emlékszem, megkérdeztem őt, hogy miért törték le az orrot. Mélyet lélegzett, kicsit kifújta a levegőt és azt mondta, "a háború", mintha ez mindent megmagyarázna. Bólintottam, mintha érteném. Ez nem a kérdések ideje volt. Különösen akkor nem, amikor imádkozott.

Emlékszem, hogy kicsusszantam a kezéből és visszamentem a nehéz ajtóig. Butaság volt ez tőlem, de kinyitottam az ajtót. Csak egy kicsit. Ekkor kezdődött a lövöldözés. RAT-TAT-TAT. Valahogy így. A golyók repülő csorbult kövek voltak. A következő dolog, amire emlékszem, hogy anyám sikít és elránt az ajtótól. Olyan szorosan ölelt, hogy nem kaptam levegőt.

Családi vita a menekülésről

Mondtam az apámnak, hogy nem kapok levegőt. Hogy rosszul leszek. Ott a teherautóban. Mindenki előtt. "Nem, nem leszel rosszul," mondta az apám. "Csak megijedtél. Bátornak kell lenned. Édesanyád azt akarná, hogy bátor légy."

Tényleg megijedtem. Nem is annyira az oroszoktól, hanem attól, hogy nem látom többé az anyámat. Mindannyiszor, amikor órá gondoltam, szorítást éreztem a mellkasomban és azt hittem, rosszul leszek.

"Nemsokára ott leszünk," mondta az apám. "Nem akarom, hogy aggódj az édesanyád miatt, kisfiam. Ha nem jön utánunk, érte megyek. Megígérem." A rázós út nemsokára véget ér, és majd lopakodunk a senki földjén át. Nem akartam mondani apámnak, hogy rosszul leszek. Hisz csak tegnap történt, hogy igazán rosszul lettem. Akkor, amikor anyám és apám nagy csatájukat vívták arról, hogy menekülni kell és Amerikába menni vagy nem. Az anyám pizsamában rohant ki a lakásból, és beszállt a bátyja autójába. Egy szürke Pobedába. Orosz autó volt. Becsapta az ajtót és lenyomta a zárat. Apám utána viharzott. Én utánuk. Felkapott egy kilazult utcakövet, és fenyegetőzött, hogy betöri a szélvédőt. "Szállj ki vagy kitöröm az ablakot és a nyakadat is."

"Nem!" kiáltottam. Megpróbáltam kifeszíteni az követ az apám kezéből, de vasmarokkal tartotta. Az anyám az autóból üvöltött rá, "Vidd be vagy rosszul lesz!"

Az apám nekidobta a követ a szélvédőnek, de csak repedést ütött rajta. Emlékszem, hogy ziháltam, levegő után kapkodtam. Az apám most az autó egyik fényszórójának dobta az utcakövet, és az üveg ezer apró darabra tört.

A Pobedából anyám bukkant fel. Az apám megragadta.

"Engedj elmenni! Örült vagy! Tönkretetted az autóját!"

"Pokolba a bátyáddal meg az autójával. Az a gazember az ÁVO-nak dolgozik. Te is tudod. Én is tudom."

"Örült vagy," kiáltotta az anyám.

De az apám az anyámhoz kapott, és hátracsavarta a karját.

"Engedd el!" kiáltottam, de az apám nem vett rólam tudomást.

"Azt fogod csinálni, amit én mondok" kiáltott az apám az anyámra. A mellkasára bökött az ujjával. Ez az,

mondta apám. Ez az, ahol szétválnak az útjaink. "Menj a fenébe!" mondta anyámnak, mielőtt elengedte.

"Nem megyek," kiáltotta vissza az anyám. És senki se megy. Nincs is pénz menni. Azt hiszed, engednek csak úgy átsétálni a határon? Mert a fiadat meg kell operálni?! Mit fognak azok ott Amerikában csinálni? Új szívet adnak neki? Azt hiszed, nem tudom, hogy ez csak kifogás? Azért hogy mindent felrúgj és eltűnj innen! Menj! Mit bánod te? Azt se bánod, ha megölik a fiadat!"

Senki földje

Megint ott volt az a szorító érzés a mellkasomban. Viaskodtam a teherautó ponyvájával, ahol fel lehetett hajtani egy kissé. Levegőre volt szükségem, hogy megszabaduljak ettől az érzéstől. A férfi, aki a vezetőnk volt, rám irányította a zseblámpája fényét, aztán tovább arra a helyre, ahol a padlódeszkában egy lyuk tátongott. "Ha hánynod kell, ezen keresztül hányj," mondta.

A lyukhoz másztam és a zseblámpa fénye kihuny. Mihelyst befejeztem a hányást, az apám egy maroknyi szalmával letisztogatta a lyuk peremét.

Aztán az út hirtelen nagyon rázóssá vált. Azt mondták, közeledünk a határhoz. Már a senki földjén voltunk. Pár hópehely kavargott be a nyíláson, az út mindkét oldalán üres mezők nyúltak el. Seholy egy fa. Csak barna bokorsövény a csatorna mentén. Már éppen vissza akartam hajtani a ponyvát, amikor a távolban fénycsót vettem észre. A fény ránk irányult, majd nagy körré nőtt. Tévedés kizárva. Követtek bennünket.

A vezetőnk megparancsolta, hogy mindnyájan feküdjünk a padlóra. Aztán a szalmából előhúzott egy géppisztolyt. A ránk irányuló fénycsót katonai jármű volt, ebben a vezetőnk egy percig sem kételkedett. A fényessége szerint, mondta, meg tudja állapítani, hogy keresésre van-e beállítva. A fény felvillant, majd kihuny. "Valószínűleg az átkozott ÁVO az," mondta.

Nehezen nyeltem.

A vezetőnk a puskatussal megzörgette a vezetőfülkét, "Taposs a gázra, a Krisztusát!"

Pobeda

"Mi van, ha ez a Pobeda?" Hallottam magam, ahogy kikottyantottam: "A nagybátyám autója!"

"Igaz van a fiúnak. Igaza van," mondta az apám. Az apám rendíthetetlen maradt. "Ez a sógorom Pobedája. Mondom nektek, hogy az. Repedt a szélvédője és betört

a fénycsót üvege. Ez csinálja azt. Felvillan, majd kihuny a fény. Tiszta örület."

"Te vagy örült," mondta a vezető.

Tudtam, hogy az apám nem örült. Ő volt, aki betörte a fénycsót üvegét.

"Állítsák meg a teherautót!" kiáltotta az apám.

"Hasaljanak le!" ordította teli tüdőből a vezető. "Le mindenki!"

Csendben, egymáshoz szorulva feküdtünk a padlón. A vezető a fegyverével a teherautó hátulja felé tartott. Mielőtt még a fegyver csövét kidughatta volna a ponyva nyílásán és leadhatott volna egy pár sorozatot erre a titokzatos fénycsótóra, apám rávetette magát. A fegyverért dulakodtak. Az elsült, hangos sortüzet eresztve. Csikorogtak a kerekek, mi pedig előre dőltünk. Az apám a ponyvához csapta a vezetőt, és az váratlanul engedett. A férfi fejjel előre bukott ki a jeges kukoricatarlóra, egyenesen a bennünket követő autó útjába. Az kanyarogva fékezett, egyetlen ép fénycsótója egy hóborította árokra irányult.

A Pobeda volt az. Anyám és a bátyja valóban utánunk jöttek, úgy, ahogy azt az apám ígérte. Nem lehet leírni, mit éreztem, amikor újra velünk volt az anyám. Csak azt tudom, hogy ugyanolyan szorosan ölelt engem, mint ott a templomban, amikor repültek a golyók.

Hargitai Péter

Hargitai Péter angoltanár a Floridai Nemzetközi Egyetemen. Kilencéves volt, amikor a forradalom utóján elhagyta Magyarországot. Látogatásai során gyakran elmegy abba a templomba, ahol ő és az édesanyja keresztútba kerültek. A golyók ütötte lyukak a mai napig ott találhatóak.